

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2016

Příjmová a sociální situace
domácností a přístup ke službám

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2016

Příjmová a sociální situace domácností a přístup ke službám

Lidé a společnost

Praha, září 2017

Zpracoval: Odbor šetření v domácnostech

Ředitel odboru: Ing. Mgr. Martin Zelený, Ph.D.

Kontaktní osoba: Ing. Michaela Jirková,
e-mail: michaela.jirkova@czso.cz

Zajímají Vás nejnovější údaje o inflaci, HDP, obyvatelstvu, průměrných mzdách a mnohé další? Najdete je na internetových stránkách ČSÚ:

www.czso.cz

KONTAKTY V ÚSTŘEDÍ

Český statistický úřad

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 051 111

www.czso.cz

Oddělení informačních služeb

tel.: 274 052 304, 274 052 451 | e-mail: infoservis@czso.cz

Prodejna publikací ČSÚ

tel.: 274 052 361 | e-mail: prodejna@czso.cz

Evropská data (ESDS), mezinárodní srovnání

tel.: 274 052 347, 274 052 757 | e-mail: esds@czso.cz

Ústřední statistická knihovna

tel.: 274 052 361 | e-mail: knihovna@czso.cz

INFORMAČNÍ SLUŽBY V REGIONECH

Hl. m. Praha

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 052 673, 274 054 223

e-mail: infoservispraha@czso.cz | www.praha.czso.cz

Středočeský kraj

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 054 175

e-mail: infoservisstc@czso.cz | www.stredocesky.czso.cz

České Budějovice

Žižkova 1, 370 77 České Budějovice, tel.: 386 718 440

e-mail: infoserviscb@czso.cz | www.cbudejovice.czso.cz

Plzeň

Slovanská alej 36, 326 64 Plzeň, tel.: 377 612 108, 377 612 145

e-mail: infoservisplzen@czso.cz | www.plzen.czso.cz

Karlovy Vary

Závodní 360/94, 360 06 Karlovy Vary, tel.: 353 114 529, 353 114 525

e-mail: infoserviskv@czso.cz | www.kvary.czso.cz

Ústí nad Labem

Špálava 2684, 400 11 Ústí nad Labem, tel.: 472 706 176, 472 706 121
e-mail: infoservisul@czso.cz | www.ustinadlabem.czso.cz

Liberec

Nám. Dr. Edvarda Beneše 585/26, 460 01 Liberec 1, tel.: 485 238 811
e-mail: infoservislbc@czso.cz | www.liberec.czso.cz

Hradec Králové

Myslivečkova 914, 500 03 Hradec Králové 3, tel.: 495 762 322, 495 762 317
e-mail: infoservishk@czso.cz | www.hradeckralove.czso.cz

Pardubice

V Ráji 872, 531 53 Pardubice, tel.: 466 743 480, 466 743 418
e-mail: infoservispa@czso.cz | www.pardubice.czso.cz

Jihlava

Ke Skalce 30, 586 01 Jihlava, tel.: 567 109 062, 567 109 073
e-mail: infoservisvys@czso.cz | www.jihlava.czso.cz

Brno

Jezuitská 2, 601 59 Brno, tel: 542 528 115, 542 528 200
e-mail: infoservisbrno@czso.cz | www.brno.czso.cz

Olomouc

Jeremenkova 1142/42, 772 11 Olomouc, tel.: 585 731 516, 585 731 511
e-mail: infoservisolom@czso.cz | www.olomouc.czso.cz

Zlín

tř. Tomáše Bati 1565, 761 76 Zlín, tel.: 577 004 932, 577 004 935
e-mail: infoservis-zl@czso.cz | www.zlin.czso.cz

Ostrava

Repinova 17, 702 03 Ostrava, tel: 595 131 230, 595 131 232
e-mail: infoservis_ov@czso.cz | www.ostrava.czso.cz

Obsah

Poděkování	6
Úvodem	7
Zjišťování životních podmínek (EU-SILC)	8
Životní podmínky českých domácností	12
Příjmová situace	12
Náklady na bydlení	14
Vycházení s příjmy	16
Souhrnný indikátor sociálního vyloučení	20
Ohrožení příjmovou chudobou	22
Pracovní intenzita	22
Materiální deprivace	23
Prostorové srovnání sociálního vyloučení	26
Přístup ke službám	32
Péče o děti do 12 let	32
Formální vzdělávání	34
Zdravotní péče	35
Profesionální domácí péče	36
Závěrem	38

Poděkování

Výběrové šetření Životní podmínky poskytuje informace o životní úrovni českých domácností. Pouze díky ochotě respondentů účastnit se tohoto šetření a odpovídat na otázky tazatelů lze získat přehled o příjmové a materiální situaci českých domácností. Jejich vstřícnosti si velice vážíme a za každý vyplněný dotazník děkujeme. Abychom posílili jejich důvěru, každý respondent má možnost ověřit si totožnost tazatele podle jeho platného průkazu Českého statistického úřadu. Respondent se navíc může ujistit o průběhu šetření na krajské správě ČSÚ či na místní policii, které jsou o konání šetření informovány. Do šetření je zapojeno více než 10 tisíc náhodně vybraných domácností. Poskytnuté údaje, stejně jako citlivé informace, jsou ze zákona o ochraně osobních údajů zabezpečeny přísnou anonymitou. Vzhledem k dobrovolnosti zjišťování velice oceňujeme ochotu každého vybraného respondenta s námi spolupracovat. Díky nim je možné sledovat životní podmínky domácností i jejich členů v České republice již několik let.

Úvodem

Tato brožurka vychází z výsledků šetření Životní podmínky 2016 a doplňuje oficiální publikaci *Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2016*, která obsahuje podrobnou metodiku šetření a výsledky v podobě přehledných tabulek za domácnosti a za osoby.

Životní podmínky domácností a jejich členů odráží celkovou sociálně ekonomickou situaci naší země a vhodně tak doplňují často uváděné makroekonomické ukazatele, mezi nimiž je nejčastěji zmiňován hrubý domácí produkt. Na národní úrovni jsou výsledky využívány jako podklad pro nastavení sociální politiky státu a pro analýzy jejího vlivu na životní podmínky českých domácností, zejména v souvislosti s úrovní ohrožení příjmovou chudobou. Díky jednotné metodice zjišťování je možné porovnat výsledky za Českou republiku s výsledky za ostatní evropské státy, případně s průměrem za Evropskou unii.

V první části této brožury jsou shrnuty základní výsledky ze šetření, které proběhlo na jaře roku 2016. Tyto výsledky se týkají především příjmové situace domácností včetně jejich nákladů na bydlení. Zde je mimo jiné popsáno subjektivní vnímání zátěže nákladů na bydlení i to, jak domácnosti vycházejí se svými příjmy. Dále se také sleduje situace sociálního vyloučení osob pomocí souhrnného indikátoru sociálního vyloučení, který se skládá ze tří dílčích indikátorů. Závěrem je uvedeno porovnání životních podmínek domácností mezi českými regiony i srovnání v rámci evropských zemí.

Tematický modul pro rok 2016 byl zaměřen na přístup ke službám v oblasti péče o děti, vzdělávání, zdraví a péče o osoby se zdravotním omezením. Zjištěné údaje mohou sloužit jako podklad pro zlepšení těchto služeb tam, kde obyvatelé pociťují jejich nedostatek nebo nedostupnost.

Zjišťování životních podmínek (EU-SILC)

Výběrové šetření *Životní podmínky* každoročně přináší údaje o ekonomické a sociální situaci českých domácností. Zjišťuje výši a skladbu jejich příjmů a informuje o podílu populace žijící v určitém materiálním nedostatku, resp. podílu osob ohrožených příjmovou chudobou a sociálním vyloučením.

Národní verze šetření zvaného EU-SILC (European Union – Statistics on Income and Living Conditions) probíhá ve všech 28 členských zemích Evropské unie a dále na Islandu, v Norsku, Švýcarsku, Makedonii, Srbsku a Turecku.

Smyslem šetření je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, o vybavenosti domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnostech.

Sesbíraná data slouží k výpočtu ukazatelů peněžní a materiální chudoby, intenzity ekonomické aktivity a úrovně sociálního vyloučení. Neméně důležitým cílem je získat data, která poskytnou užitečné informace jak pro směřování sociální politiky státu v oblastech jako je nezaměstnanost, sociální péče, daňový systém apod., tak i pro hodnocení dopadu přijatých opatření.

Chudoba a sociální vyloučení jsou vnímány jako stav, kdy se jedinec nebo skupina lidí plně nepodílí na ekonomickém a sociálním životě společnosti nebo kdy jim jejich příjem neumožňuje dosáhnout životního standardu, který je považován ve společnosti za přijatelný.

Náhodný výběr respondentů probíhá v českých podmínkách ve dvou stupních. Na prvním stupni se z tzv. Registru sčítacích obvodů a budov náhodně vybírají sčítací obvody, což jsou nejmenší existující územní jednotky ČR (identifikace podle sčítacích obvodů se využívá například při volbách).

Z každého takto vybraného sčítacího obvodu je pak ve druhém stupni náhodně vybráno 10 bytů jednoznačně identifikovaných přesnou adresou, tj. názvem ulice a číslem popisným. V případě domů s více byty pak ještě navíc číslem bytu, popřípadě pořadím bytu v domě. Do výběru jsou zahrnuty všechny kraje tak, aby bylo pokryto celé území ČR, přičemž rozsah výběru za kraj se odvíjí od počtu obyvatel daného kraje.

Obvyklé bydliště je místo, které je pro danou osobu hlavním bydlištěm, v němž se osoba zdržuje bez ohledu na druh pobytu (trvalý, dlouhodobý, přechodný nebo nehlášený). Obecným pravidlem pro určení místa obvyklého pobytu osoby je, že je to místo, kde osoba tráví většinu svého každodenního odpočinku.

Šetření provádí speciálně proškolení tazatelé, kteří navštěvují vybrané byty a zjišťují údaje za všechny osoby, které v době šetření na dané adrese obvykle bydlí, bez ohledu na jejich trvalé bydliště. Tyto osoby tvoří tzv. hospodařící domácnosti, kterých může být v jedné bytové jednotce i více.

Hospodařící domácnost je založena na prohlášení osob, které spolu žijí, že společně také hospodaří, tj. společně hradí základní nezbytné výdaje domácnosti jako je strava, náklady na bydlení a ostatní provozní výdaje domácnosti.

Kromě informací za byt a za hospodařící domácnosti se zjišťují také údaje za jednotlivé členy domácnosti, kteří ke konci minulého kalendářního roku dosáhli věku 16 a více let, tzn., že v roce 2016 byly dotazovány osoby, které se narodily v roce 1999 a dříve.

Šetření je koncipováno jako čtyřletý rotační panel, což znamená, že se domácnosti účastní šetření celkem čtyři roky po sobě. Každý rok dochází k obměně zhruba čtvrtiny souboru tím, že domácnosti, u nichž skončil čtyřletý cyklus sledování, jsou nahrazeny domácnostmi z nově vybraných bytů. Dlouhodobější sledování vybraných domácností umožňuje pozorovat změny a vývoj jejich životní situace. Aby nedocházelo v průběhu čtyřletého cyklu ke zmenšování velikosti výběrového souboru, jsou odstěhované domácnosti, respektive osoby, dohledávány na jejich nových adresách.

Zjišťování údajů v terénu probíhá každý rok od února do května. Aby se předešlo případným nedorozuměním, jsou o jeho průběhu předem informovány příslušné obecní úřady a policejní ředitelství. Podrobné informace o průběhu šetření lze získat od pracovníků oddělení terénních zjišťování ČSÚ na jednotlivých krajských správách ČSÚ nebo od pracovníků oddělení sociálních šetření na ústředí v Praze.

Účast domácností ve výběrových šetřeních je dobrovolná, neexistuje zpravodajská povinnost vyplývající ze zákona, jako např. u sčítání lidu. Respondenti tedy mají možnost účast v šetření odmítnout. Jako hlavní důvody odmítnutí šetření uvádějí domácnosti výhrady k zasahování do soukromí, obavy z případného zneužití sdělených informací, obavy vpustit cizí osobu do bytu, nedostatek času apod. Některé domácnosti také ze zásady odmítají sdělit o sobě jakékoliv informace.

Mezi další příčiny patří opakované nezastižení členů domácnosti nebo její neschopnost se šetření zúčastnit (např. zdravotní důvody, vysoký věk, jazyková bariéra atd.). Nejvyšší podíl nevyšetřených domácností je v první vlně šetření. Celková vyšetřenost se pohybuje přes 80 %.

Tab. 1 Vyšetřenost domácností v šetření Životní podmínky v letech 2013 až 2016

Rok	Úspěšnost návštěv (v %)				Počet navštívených domácností	Počet vyšetřených domácností	Celková úspěšnost (v %)
	1. vlna	2. vlna	3. vlna	4. vlna			
2013	61,1	94,4	96,5	98,2	9 784	8 053	84,6
2014	62,2	96,0	96,9	99,1	9 592	7 914	84,0
2015	61,4	94,3	97,6	98,5	9 531	7 914	83,0
2016	60,3	95,6	96,2	97,8	10 428	8 507	81,6

Ve všech fázích zpracování je zajištěna přísná anonymita poskytnutých údajů. Práce s daty neumožňuje následnou identifikaci konkrétních osob nebo domácností. Získaná data jsou důsledně chráněna podle přísných požadavků zákona o státní statistické službě č. 89/1995 Sb. a podle zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Všichni pracovníci ČSÚ zúčastnění na zjišťování a procesu zpracování dat jsou vázáni mlčenlivostí o všech šetřených skutečnostech ve smyslu §16 zákona o státní statistické službě.

Po zpracování dat jsou následně zveřejňovány výsledky výhradně jako agregované, tříděné podle různých charakteristik (např. věk, ekonomická aktivita osoby, typ a výše příjmu domácnosti a další). V těchto výstupních statistikách je však nutné nějakým způsobem eliminovat zkreslení struktury domácností, jež vzniká v důsledku odlišných charakteristik domácností, které nebyly vyšetřeny, oproti těm, které vyšetřeny byly. K tomuto účelu jsou využívány váhy, díky nimž jsou údaje ze šetření *Životní podmínky* přepočítávány na celou populaci osob v ČR žijících v soukromých domácnostech. Tyto přepočty napravují především demografickou a sociální strukturu výběrového souboru. Při interpretaci výsledků je proto třeba mít vždy na paměti, že všechny publikované údaje jsou odhady vypočtené na základě dat získaných z výběrového šetření, a tudíž jsou zatíženy určitou statistickou chybou.

Zpracované podrobné údaje ze šetření *Životní podmínky* jsou obsaženy v publikacích ČSÚ vydávaných podle Katalogu produktů v tematické skupině LIDÉ A SPOLEČNOST v podskupině Příjmy, výdaje a životní podmínky domácností. Publikace nazvaná Příjmy a životní podmínky domácností, která vychází každoročně, obsahuje metodické vysvětlivky a tabulky o domácnostech i osobách, členěné podle sociálních skupin, výše příjmů, počtu dětí a pracujících členů, pracovní aktivity, území a dalších ukazatelů. Jednotlivé části publikace jsou dostupné také v elektronické podobě na webových stránkách ČSÚ. V dubnu 2017 byla vydána poslední publikace s údaji ze šetření uskutečněného v roce 2016.

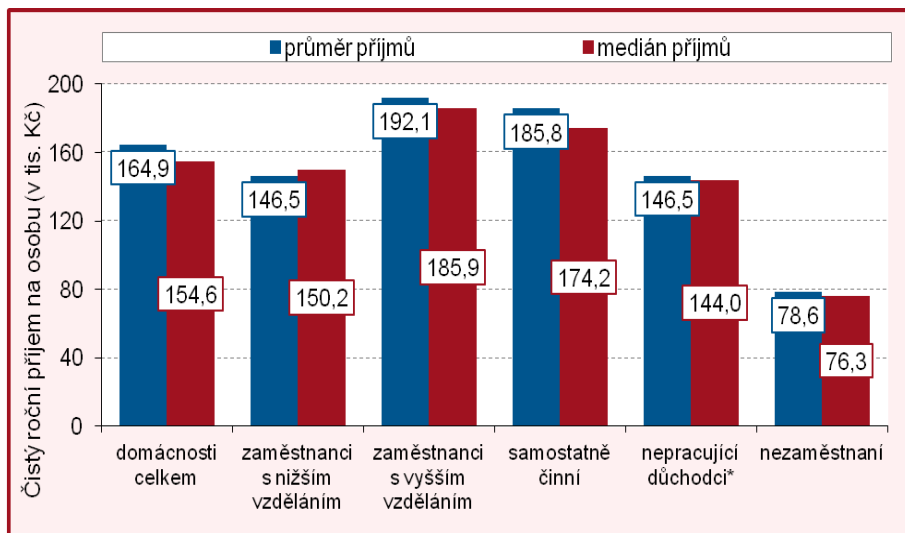
Životní podmínky českých domácností

Šetření *Životní podmínky 2016* proběhlo na jaře loňského roku a mapovalo aktuální životní úroveň českých domácností v době dotazování a dále jejich příjmovou situaci za celý rok předcházející, tedy za rok 2015.

Příjmová situace

Průměrné čisté příjmy domácností meziročně vzrostly ze 157,6 tis. Kč na osobu v roce 2014 na 164,9 tis. Kč v roce 2015, tedy o 4,6 %. Příjmy rostly jak nominálně, tak reálně, a to o 4,2 %. To znamená, že si za své příjmy mohly domácnosti koupit více zboží.

Graf 1 Čistý peněžní příjem domácností na osobu podle postavení osoby v čele, ČR, 2015

* domácnosti osob, které pobírají starobní nebo invalidní důchod a žijí bez pracujících členů

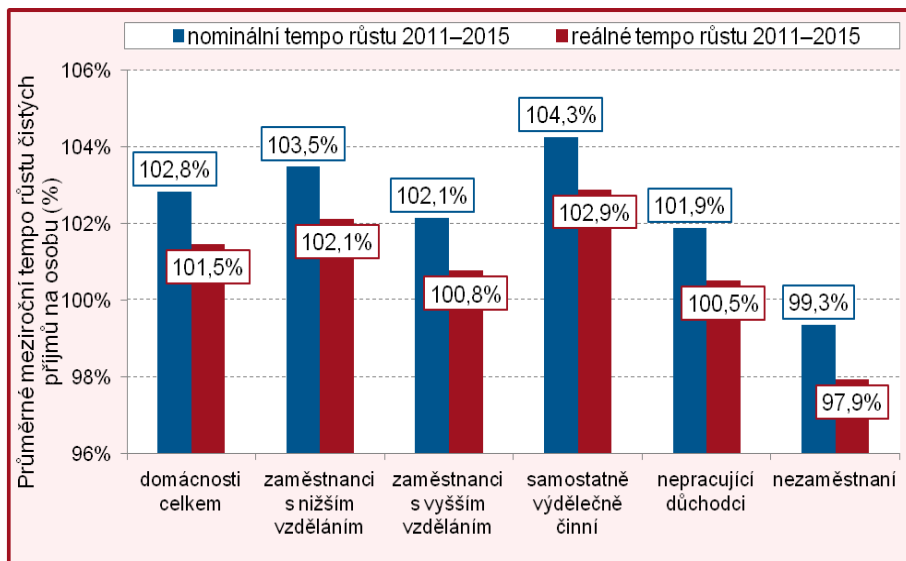

Průměr příjmů je zkreslen extrémními hodnotami, proto přesnější informaci o příjmové situaci domácností udává medián příjmů domácností, tedy částka, na kterou nedosahuje právě polovina populace. Mediánový příjem domácnosti na osobu byl pro rok 2015 na úrovni 154,6 tis. Kč.

Z hlediska postavení osoby v čele domácnosti nalezneme nejvyšší průměrné čisté roční příjmy u domácností zaměstnanců s vyšším vzděláním (192,1 tis. Kč na osobu) a dále u domácností samostatně výdělečně činných, kde činily 185,8 tis. Kč na osobu. Naopak nejnižší úroveň čistých ročních příjmů najdeme u domácností nezaměstnaných (78,6 tis. Kč na osobu). Příjmy u domácností nepracujících důchodců činily za rok 2015 průměrně 146,5 tis. Kč, stejně jako u domácností zaměstnanců s nižším vzděláním, které však jako jediné mají medián těchto příjmů dokonce vyšší než průměr.

Příjmová situace domácností se za posledních pět let zlepšila, což dokazuje kladná hodnota průměrného meziročního tempa růstu jejich čistých peněžních příjmů na osobu. Podle posledních dostupných údajů o příjmech domácností z roku 2015 je patrné, že průměrný meziroční koeficient růstu za období 2011–2015 dosahuje hodnoty 102,8 %. Průměrně se tedy příjmy domácností nominálně zvýšily každý rok o 2,8 % oproti předešlému roku. Reálně to po očištění o průměrnou inflaci za sledované období znamenalo navýšení příjmů o 1,5 %. Jisté rozdíly jsou však patrné mezi typy domácností podle ekonomické aktivity osoby v čele. Zatímco domácnostem samostatně výdělečně činných rostly každoročně příjmy průměrně o 4,3 % (reálně o 2,9 %), u domácností zaměstnanců to bylo o 2,9 % (respektive reálně o 1,6 %). Na druhé straně domácnostem nepracujících důchodců rostly příjmy za posledních pět let každoročně v průměru nominálně jen o 1,9 % a reálně o 0,5 %, přičemž rychlejší růst nastal převážně až v posledních dvou letech. Domácnostem nezaměstnaných se příjmy ve srovnání s rokem 2011 dokonce lehce snížily, po propadu v roce 2012 však v posledních dvou letech i u nich dochází k jejich růstu.

Graf 2 Průměrné meziroční tempo růstu nominálních i reálných průměrných čistých peněžních příjmů domácností na osobu v období 2011–2015 podle postavení osoby v čele domácnosti

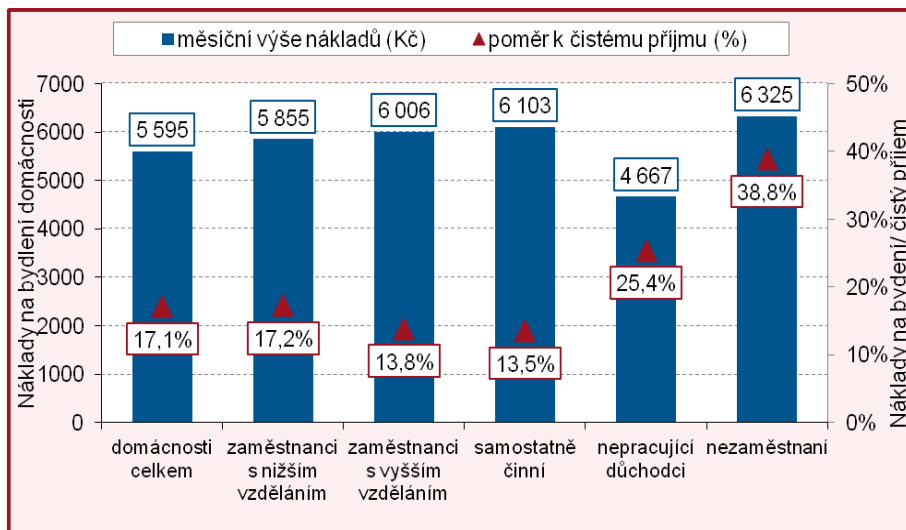

Náklady na bydlení

Náklady domácností na bydlení za rok 2016 činily v průměru 5 595 Kč na domácnost a měsíc, tedy zůstaly oproti předchozímu roku na podobné úrovni. Podíl příjmů, které domácnosti v roce 2015 vynakládaly na bydlení, se meziročně již třetím rokem mírně snížil až na hodnotu 17,1 % (meziročně klesl o 0,6 procentního bodu), a to zejména v důsledku růstu příjmů domácností. Průměrně nižší náklady na bydlení mají domácnosti nepracujících důchodců, u nich ovšem tato částka představuje dokonce čtvrtinu jejich čistých příjmů. Naopak nižší poměr nákladů k příjmům nalezneme u domácností samostatně výdělečně činných a zaměstnanců s vyšším vzděláním.

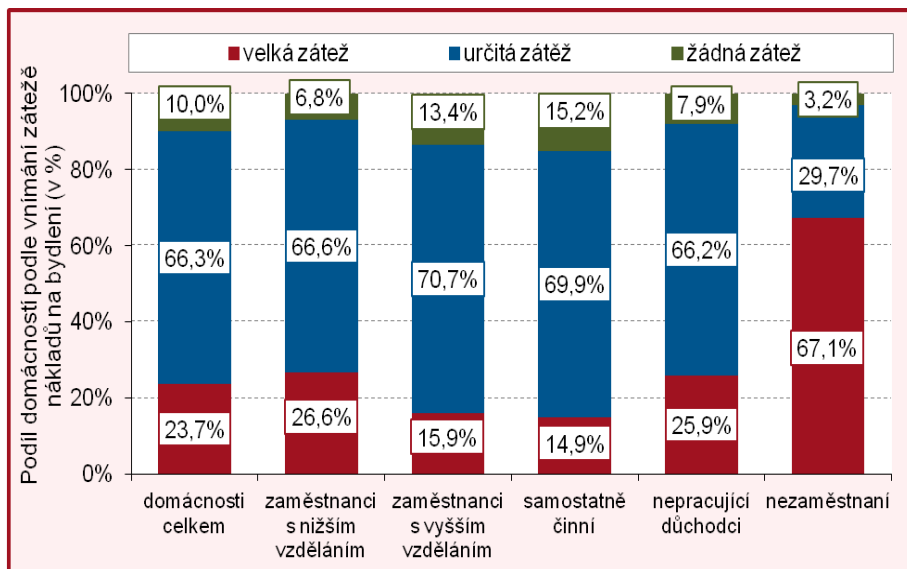

Graf 3 Průměrné měsíční náklady na bydlení domácnosti podle postavení osoby v čele a poměr nákladů na bydlení k měsíčnímu čistému příjmu domácnosti, ČR, 2016

S pozitivním trendem vývoje poměru nákladů k příjmům souvisí i zlepšení vnímání nákladů na bydlení jako zátěže rodinného rozpočtu. Zatímco v roce 2015 představovaly náklady na bydlení velkou zátěž pro 24,3 % domácností, v roce 2016 tak uvedlo jen 23,7 % domácností. Podíl domácností, které nepovažovaly náklady na bydlení za zátěž, zůstal na podobné úrovni, a to 10 %. Nejvyšší podíl na čistých příjmech domácností představují náklady na bydlení v domácnostech nezaměstnaných, kde výdaje na bydlení tvoří téměř dvě pětiny (38,8 %) jejich příjmů. Zároveň 67,1 % těchto domácností náklady na bydlení vnímá jako velkou zátěž rodinného rozpočtu a pouze 3,2 % je nepovažuje za zátěž. Jako velkou zátěž rodinného rozpočtu vnímá náklady na bydlení taktéž nadprůměrný podíl domácností zaměstnanců s nižším vzděláním (26,6 %) a domácností nepracujících důchodců (25,9 %).

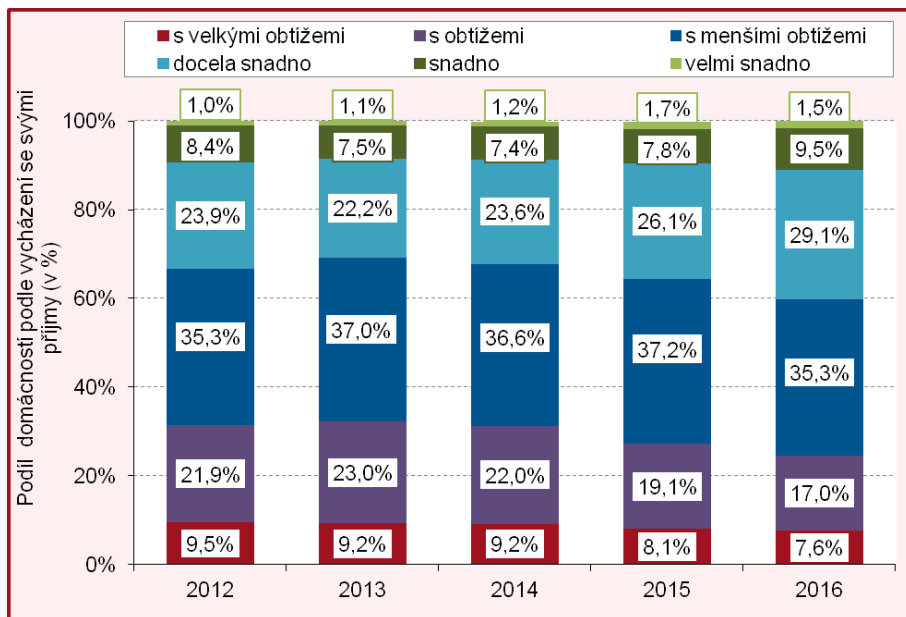
Graf 4 Jak domácnosti hodnotily zátěž nákladů na bydlení podle postavení osoby v čele domácnosti, ČR, 2016

Jak domácnosti vycházely s příjmy

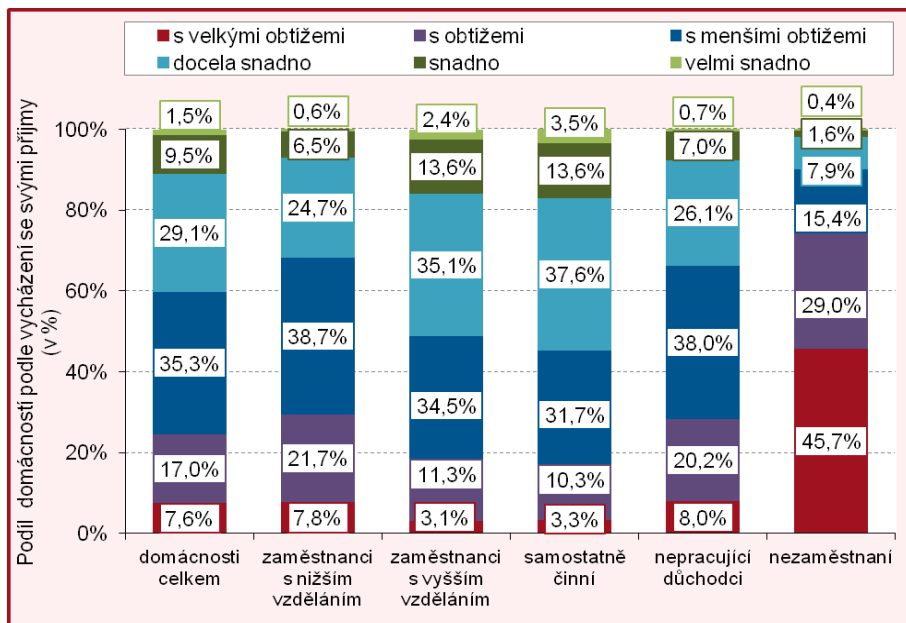
Příjmovou situaci domácností dokresluje také informace o subjektivním vnímání domácností, jak vycházejí se svými příjmy. Zřetelný pozitivní trend vývoje příjmové úrovně domácností je podpořen zvyšujícím se podílem domácností, které deklarovaly, že se svými příjmy vycházejí snadno až velmi snadno a zároveň klesajícím podílem těch, které uvedly, že vycházejí s obtížemi až velkými obtížemi. Zatímco v roce 2016 uvedlo 11 % domácností, že vycházejí se svými příjmy snadno až velmi snadno, před pěti lety v roce 2012 to bylo o 1,6 procentního bodu méně. Naopak 24,6 % domácností v roce 2016 uvedlo, že vycházejí s obtížemi až velkými obtížemi, ve srovnání s rokem 2012, kdy to bylo o 6,8 procentních bodů více.

Graf 5 Jak domácnosti vycházely se svými příjmy, vývoj mezi lety 2012–2016, ČR

Rozdíly mezi typy domácností dle ekonomické aktivity osoby v čele jsou patrné i zde. Zatímco pětina domácností zaměstnanců vycházela se svými příjmy s obtížemi až velkými obtížemi, z domácností samostatně výdělečně činných je to jen 13,6 %. Naopak mezi domácnostmi nepracujících důchodců se jedná o 28,2 % a mezi domácnostmi nezaměstnaných jde dokonce až o ¾ z nich. Na druhé straně se svými příjmy vycházela snadno až velmi snadno každá osmá domácnost zaměstnanců, z domácností samostatně výdělečně činných dokonce každá šestá a naopak jen každá třináctá domácnost nepracujících důchodců a pouhá 2 % z domácností nezaměstnaných.

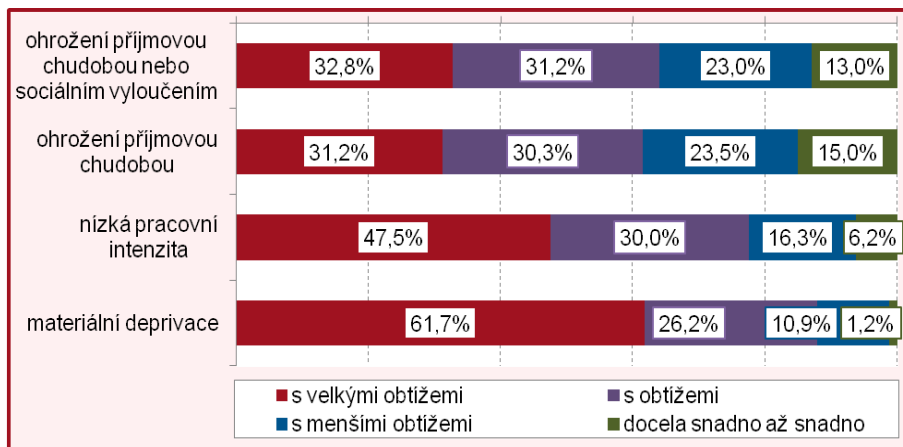
Graf 6 Jak domácnosti vycházely se svými příjmy podle postavení osoby v čele, ČR, 2016

Zaměříme-li se na domácnosti, v nichž žijí osoby ohrožené příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením, najdeme mezi nimi výrazně vyšší podíl těch, které měly problém vycházet se svými příjmy. Jedná se o domácnosti, které jsou vystaveny alespoň jednomu ze tří typů rizik, mezi které patří ohrožení příjmovou chudobou, materiální deprivace a nízká pracovní intenzita. Třetina takových domácností má velké obtíže vycházet se svými příjmy, téměř třetina vychází s příjmy s obtížemi a téměř čtvrtina s menšími obtížemi. Pouze 13 % domácností osob ohrožených příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením vychází s příjmy docela snadno až snadno.

Graf 7 Jak domácnosti vycházely se svými příjmy podle typu ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením, ČR, 2016

Rozdíly v tom, jak domácnosti vycházely se svými příjmy, jsou také mezi domácnostmi podle jednotlivých typů ohrožení, kterému jsou vystaveni její členové. Jednotlivá rizika ohrožení budou podrobněji vysvětlena v následující kapitole. V domácnostech osob ohrožených příjmovou chudobou je situace obdobná jako v těch, které jsou ohroženy alespoň jedním ze tří typů rizik. Z domácností osob s nízkou pracovní intenzitou vychází s velkými obtížemi se svými příjmy téměř polovina a další necelá třetina vychází s obtížemi. Domácnosti materiálně deprivovaných osob dokonce až v 61,7 % případů vycházejí se svými příjmy s velkými obtížemi, další čtvrtina z nich vychází s obtížemi a desetina s menšími obtížemi. Pouze 1,2 % takových domácností vychází s příjmy docela snadno až snadno.

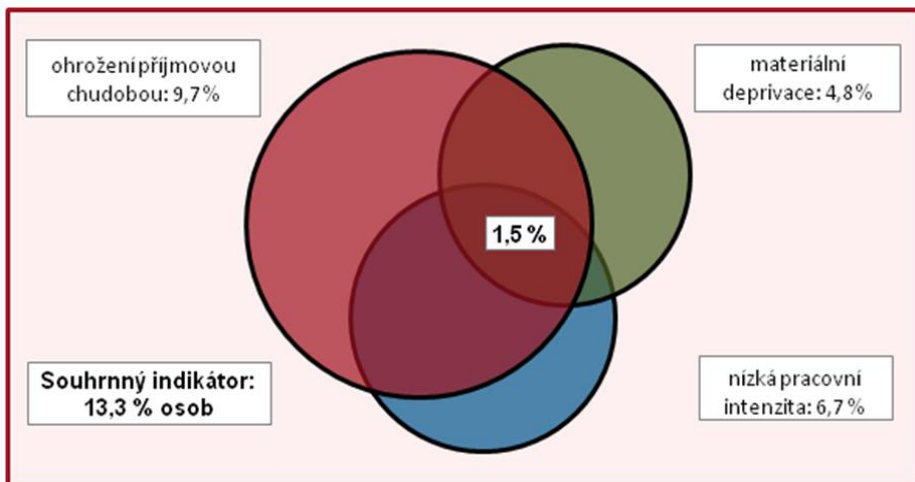
Pro snadnější vycházení s příjmy se pro domácnosti jeví jako zásadní vyšší intenzita pracovní participace jednotlivých členů a s tím související vyšší příjmová úroveň a menší riziko materiální deprivace.

Souhrnný indikátor sociálního vyloučení

Míra ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením je souhrnným indikátorem monitorujícím oblast sociálního vyloučení osob. Zahrnuje osoby, které jsou vystaveny alespoň jednomu ze tří typů rizik, ohrožení příjmovou chudobou, materiální deprivací nebo žijí v domácnosti s nízkou pracovní intenzitou.

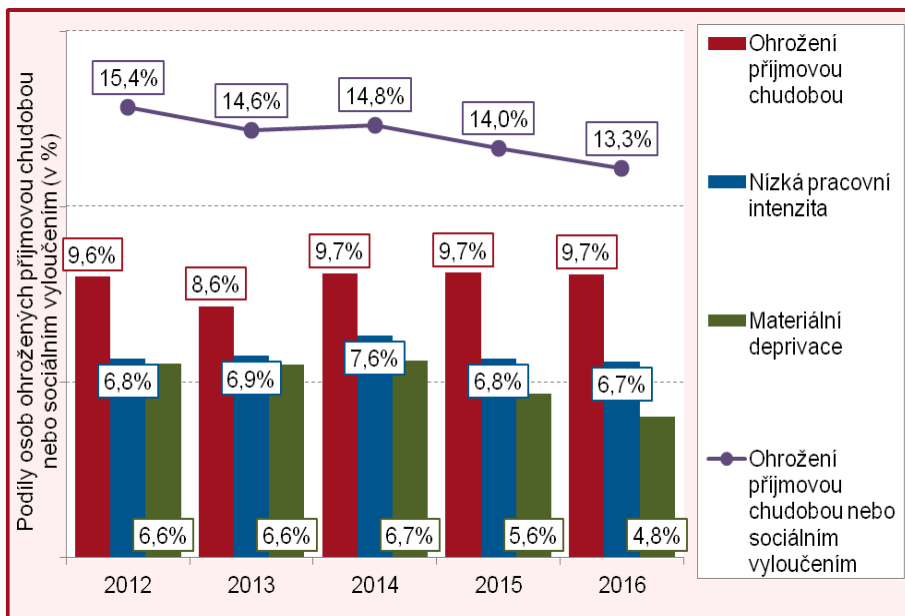
Hodnoty tohoto indikátoru i všech tří dílčích ukazatelů ohrožení pro rok 2016 jsou patrné z následujícího grafu. Podíl osob ohrožených příjmovou chudobou byl na úrovni 9,7 %, podíl materiálně deprivovaných osob byl 4,8 % a podíl osob v domácnosti s nízkou pracovní intenzitou byl 6,7 %. Souhrnný indikátor sociálního vyloučení byl pak na úrovni 13,3 % a všem třem typům ohrožení bylo zároveň vystaveno 1,5 % osob.

Graf 8 Souhrnný indikátor sociálního vyloučení ČR, 2016

Za posledních pět let hodnoty míry ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením klesají, což je důsledek poklesu u dílčích ukazatelů ohrožení. Obzvláště za poslední tři roky docházelo k poklesu podílu materiálně deprivovaných osob a osob s nízkou pracovní intenzitou, přičemž počet osob ohrožených příjmovou chudobou zůstával stabilní. Míra souhrnného indikátoru se tak v roce 2016 meziročně snížila o 0,7 procentního bodu až na úroveň 13,3 %, k čemuž nejvýrazněji přispěl nižší podíl materiálně deprivovaných osob (4,8 %), u něhož došlo meziročně k poklesu o 0,8 procentního bodu.

Graf 9 Vývoj souhrnného indikátoru sociálního vyloučení i dílčích ukazatelů ohrožení v období 2012–2016, ČR

Ohrožení příjmovou chudobou

Míra ohrožení příjmovou chudobou v České republice se dlouhodobě udržuje v rozmezí 9–10 % a v roce 2016 dosáhla úrovně 9,7 %. Jedná se o podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice ohrožení příjmovou chudobou, která je určena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje velikost i složení domácnosti. Aby domácnost jednotlivce v roce 2016 nespadla pod hranici ohrožení příjmovou chudobou, musel být její čistý měsíční příjem vyšší než 10 691 Kč, což je o necelých 500 Kč více než v předchozím roce. Domácnost dvou dospělých musela mít příjmy vyšší než 16 036 Kč/měsíc, rodič s dítětem do 13 let musel mít více než 13 898 Kč měsíčně a partnerský pár se dvěma dětmi do 13 let 22 450 Kč na měsíc.

Tab. 2 Měsíční hranice ohrožení příjmovou chudobou podle typu domácnosti, ČR, 2016

Typ domácnosti dle složení	Hranice
Jednotlivec	10 691 Kč
Dvě dospělé osoby	16 036 Kč
Rodič s dítětem do 13 let	13 898 Kč
Rodič se dvěma dětmi staršími 13 let	21 381 Kč
Rodiče s dítětem do 13 let	19 243 Kč
Rodiče se dvěma dětmi do 13 let	22 450 Kč
Rodiče se třemi dětmi – jedním do 13 let, dvěma staršími 13 let	29 934 Kč

Pracovní intenzita

Míra nízké pracovní intenzity udává podíl osob žijících v domácnostech, kde je nízké zapojení osob v produktivním věku do pracovního procesu. Hranicí je odpracování 20 % celkové kapacity času osob ve věku 18–59 let vyjma studentů. V roce 2016 dosáhla hodnoty 6,7 % a dlouhodobě se tato míra pohybuje na úrovni 6–7 %.

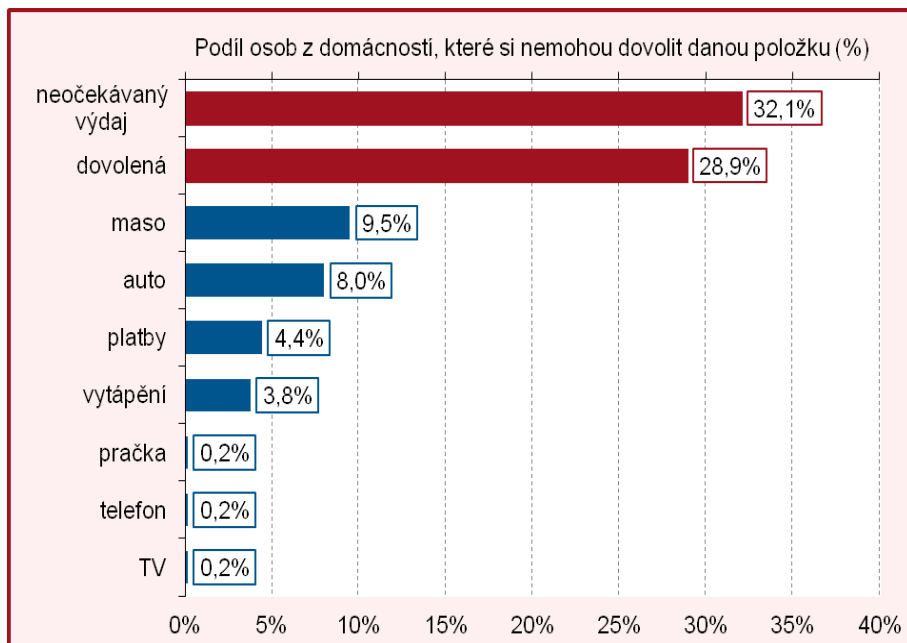
Materiální deprivace

Míra materiální deprivace odráží materiální podmínky i vybavenost domácnosti, což je další důležitý aspekt při posuzování celkové životní úrovně domácnosti. Za rok 2016 byla hodnota tohoto ukazatele na úrovni 4,8 %, což je o 0,8 procentního bodu méně než v předchozím roce. Již druhým rokem se tato míra meziročně výrazně snížila a ubývá tedy osob žijících v materiálně deprivovaných domácnostech.

Tento ukazatel je definován na základě 9 položek, mezi něž patří vybavenost domácnosti pračkou, barevnou televizí, telefonem a automobilem, dále možnost zaplatit si z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj (konkrétně ve výši 9 900 Kč pro rok 2016), zaplacení týdenní dovolené mimo domov všem členům domácnosti, dostatečné vytápění bytu, možnost jíst maso či jeho vegetariánské náhražky každý druhý den a dále problémy domácnosti s placením některých nákladů spojených s bydlením (nájemné, energie, splátky hypotéky apod.). Za materiálně deprivované považujeme osoby z domácností, které si z finančních důvodů nemohly dovolit alespoň 4 položky z 9 výše uvedených.

Při pohledu na jednotlivé položky materiální deprivace lze sledovat jejich odlišnou závažnost. Nejčastěji si domácnosti nemohou dovolit zaplatit téměř desetitisícový neočekávaný výdaj a týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti. V takových domácnostech žila v roce 2016 téměř třetina osob. Téměř každá desátá osoba žila v domácnosti, která si nemohla dovolit vlastnit auto a jíst maso či jeho vegetariánskou náhražku každý druhý den. V domácnostech, které měly problém platit včas platby a splátky a nemohly si dovolit dostatečně vytápět byt, žilo kolem 4 % osob.

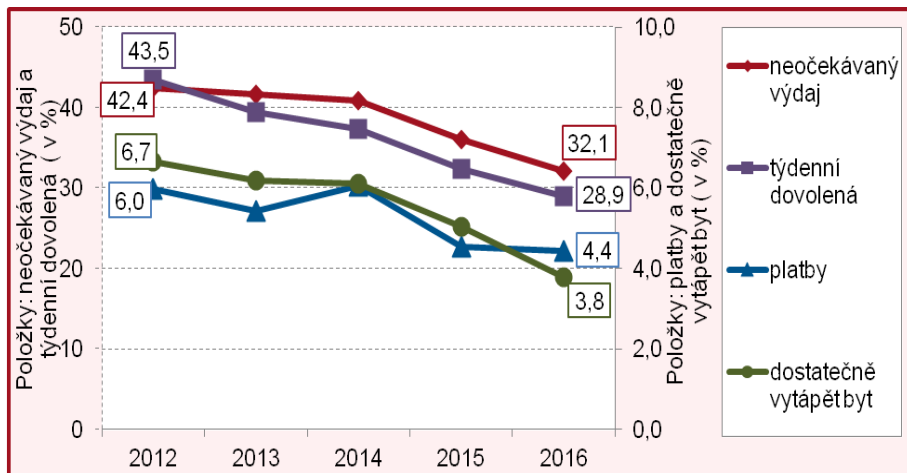
Graf 10 Podíl osob z domácností, které si z finančních důvodů nemohou dovolit danou položku, ČR, 2016

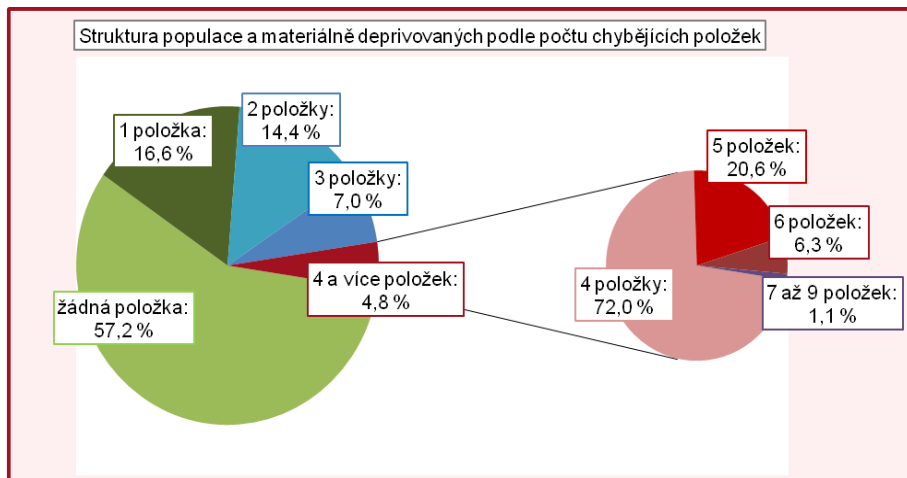
Za posledních pět let ubylo domácností, které především nebyly schopny zaplatit neočekávaný výdaj a týdenní dovolenou. Zatímco před pěti lety žilo v domácnostech, které si nemohly dovolit tyto dvě vybrané položky více než 42 % osob, v roce 2016 se jedná o necelou třetinu. Nicméně stále jde o nezanedbatelný podíl osob, které mají kvůli nedostatku právě těchto dvou položek větší riziko materiální deprivace. Vedle toho výrazněji klesl také podíl osob, jejichž domácnosti si nemohou dovolit platit včas platby či splátky a z finančních důvodů dostatečně vytápět byt. Pokles právě těchto klíčových položek nejvýrazněji přispíval ke snížení míry materiální deprivace za sledované období.

Graf 11 Vývoj podílu osob z domácností, které si nemohly dovolit danou položku v období 2012–2016, ČR

Graf 12 Struktura osob podle počtu chybějících položek, ČR, 2016

Ze sledování struktury populace podle počtu chybějících položek zjistíme, jaký podíl osob žije v domácnostech, které si nemohou dovolit příslušný počet položek materiální deprivace. Více než polovina osob žije v domácnostech, které nepostrádají žádnou ze sledovaných položek. V populaci nalezneme šestinu osob, jejichž domácnosti se nedostává právě jedné položky a sedminu osob, jejichž domácnost postrádá právě dvě položky. Dalších 7 % osob žije v domácnostech, kterým se nedostává právě tří položek. Čtyři a více položek si nemohou dovolit domácnosti 4,8 % osob populace. Z těchto materiálně deprivovaných osob téměř $\frac{3}{4}$ z nich postrádá právě čtyři položky, pětině z nich se nedostává právě pět položek a jen 1,1 % z nich si nemůže dovolit sedm a více položek. Intenzita materiální deprivace je na úrovni 4,4 položek. Jedná se o průměrný počet chybějících položek, který postrádají domácnosti materiálně deprivovaných.

Územní srovnání sociálního vyloučení

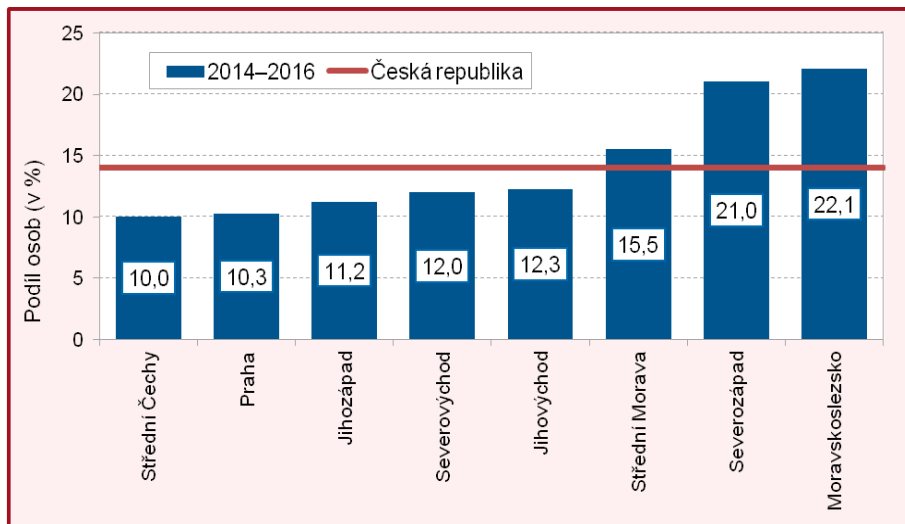
Souhrnný indikátor sociálního vyloučení můžeme porovnávat jak na národní úrovni mezi českými regiony, tak i na mezinárodní úrovni v rámci Evropy.

Nejprve se zaměříme na srovnání osmi regionů soudržnosti NUTS2 v České republice. Vzhledem k menšímu zastoupení populace analyzovaných území v porovnání s populací celé České republiky jsou výsledky náchylnější k nepřesnostem, a proto za účelem omezení případných výkyvů byly hodnoty souhrnného indikátoru i každého dílčího ukazatele vypočítány jako tříletý průměr za období 2014–2016.

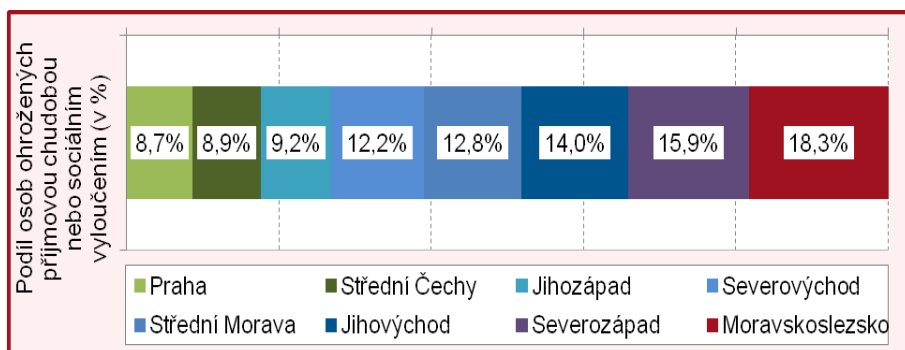
Ve sledovaném období bylo průměrně v Česku ohroženo příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením 14,0 % osob. Pět regionů mělo hodnotu indikátoru nižší než průměr Česka, a to s nevýraznými rozdíly (2,2 procentních bodů mezi prvním a pátým v pořadí). Region Střední Morava ležel lehce nad průměrem (15,5 %), výrazněji nad průměrem se nacházely regiony Severozápad (21,0 %) a Moravskoslezsko (22,1 %).

Graf 13 Podíl osob ohrožených příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením, ČR, průměr za období 2014–2016

Graf 14 Struktura osob ohrožených příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením, ČR, průměr za období 2014–2016

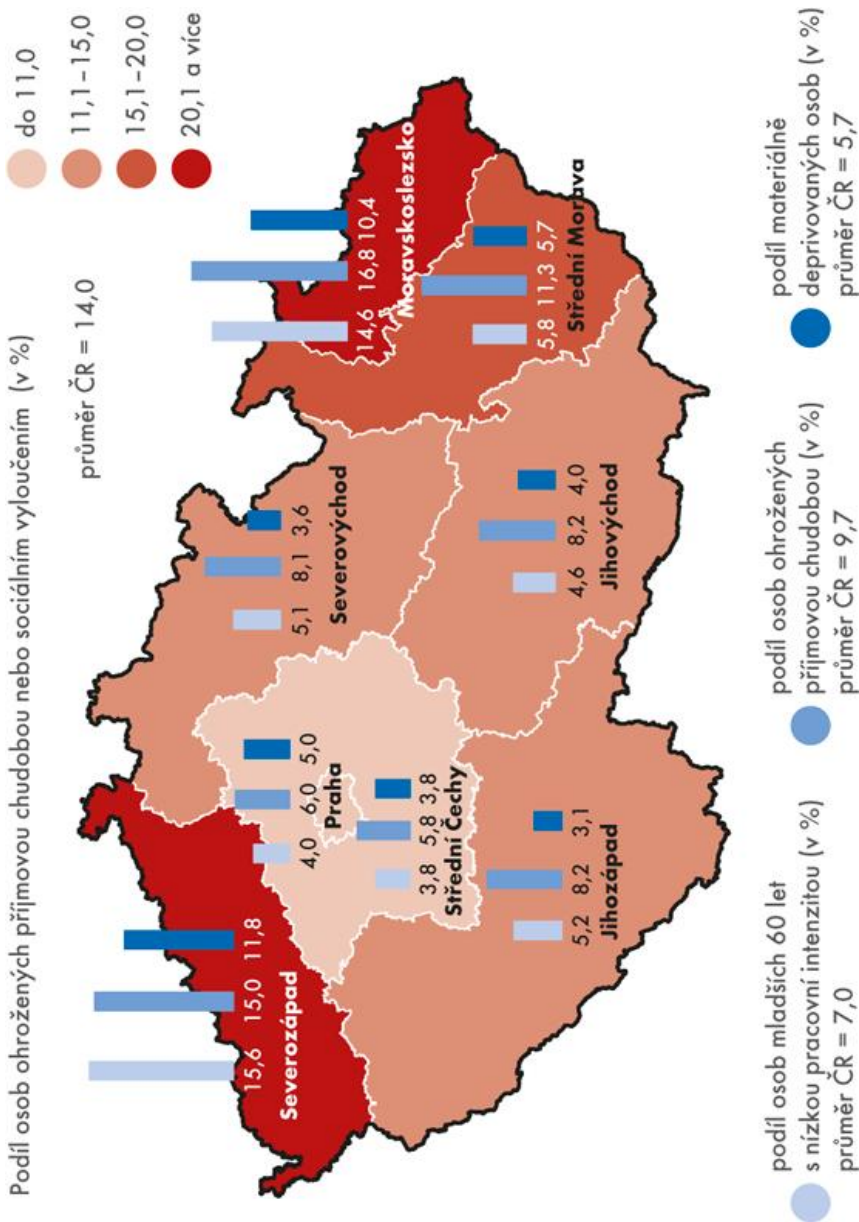

Při sledování struktury osob ohrožených příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením podle českých regionů pocházela průměrně za období 2014–2016 pětina těchto osob z Moravskoslezska a téměř šestina ze Severozápadu. Společně s taktó ohroženými osobami ze Střední Moravy tvořily téměř polovinu z těchto osob. Region Jihovýchod je rozsáhlejší co do počtu obyvatel, proto ve struktuře ohrožených osob je větší zastoupení osob z tohoto regionu. Podobně je tomu u Středočeského regionu, z něhož však stejně jako z Prahy ohrožené osoby tvoří pouze necelou desetinu takových osob.

Ukázalo se, že pořadí jednotlivých českých regionů, co do úrovní hodnot ukazatele sociálního vyloučení, odpovídá situaci, kterou vyjadřuje také každý ze tří dílčích ukazatelů. Tendence některých regionů vyčnívat z průměru se ani v jednom z těchto tří aspektů víceméně nemění. Přestože každý z ukazatelů (míra nízké pracovní intenzity, míra ohrožení příjmovou chudobou, míra materiální deprivace a míra ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením) sleduje chudobu z odlišné perspektivy, pořadí regionů v rámci jednotlivých indikátorů je podobné. To poukazuje na souvislosti mezi sledovanými aspekty chudoby.

Mapa 1 Souhrnný indikátor sociálního vyloučení v regionech soudržnosti, ČR, průměr za období 2014–2016

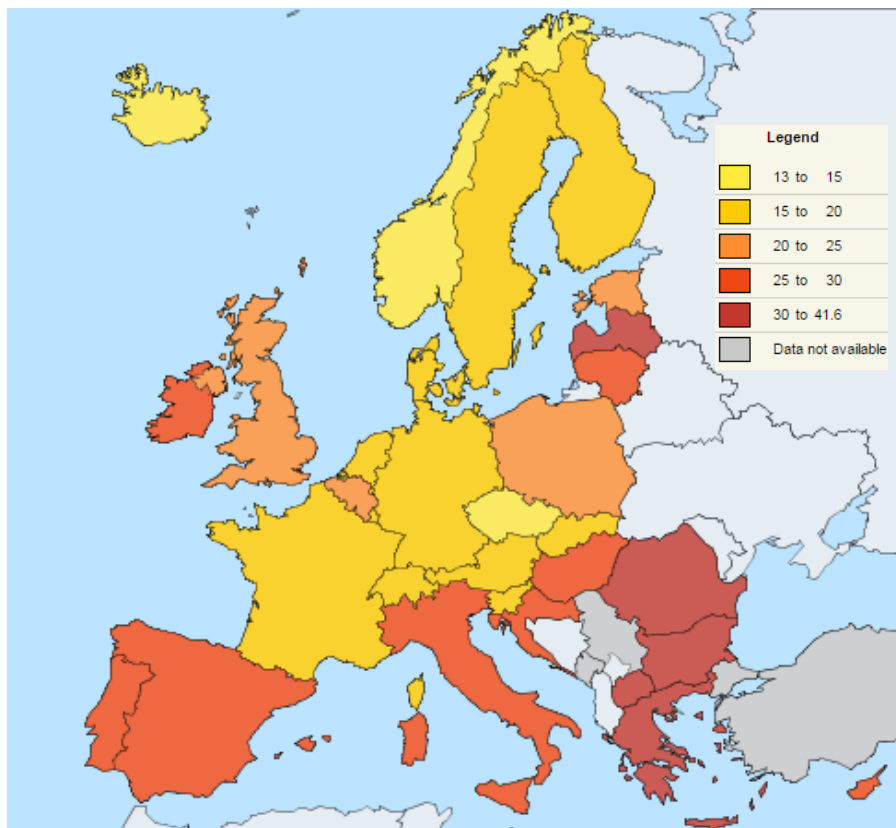
Další územní porovnání je možné v rámci Evropy mezi jednotlivými zeměmi, v nichž dané šetření probíhá. Takovéto mezinárodní srovnání je možné díky harmonizaci celého šetření i definic jednotlivých ukazatelů včetně souhrnného indikátoru sociálního vyloučení.

Hodnoty všech tří dílčích ukazatelů sociálního vyloučení patří v České republice dlouhodobě k nejnižším v Evropě. V mezinárodním srovnání souhrnného indikátoru míry ohrožení příjmovou chudobou nebo sociálním vyloučením za rok 2015, ze kterého pocházejí poslední dostupné údaje za všechny státy Evropy, zaujímala Česká republika s hodnotou 14 % druhé nejnižší místo. Podobných hodnot nabývají Island, Norsko, Švédsko a Nizozemsko. Naopak nejvyšších hodnot kolem 40 % dosahují Makedonie, Srbsko, Bulharsko, Rumunsko a Řecko.

Tato mezinárodní srovnatelnost je však limitována jak různými sociálními a daňovými systémy, tak odlišným vnímáním standardů životní úrovně obyvateli v jednotlivých zemích. Dlouhodobě nízká úroveň souhrnného indikátoru sociálního vyloučení v České republice odráží také skutečnost, že je zde nízká nerovnost celkových příjmů (včetně důchodů a dávek) českých domácností. To je také důvodem pro to, aby vybrané indikátory životních podmínek byly posuzovány především v kontextu dané společnosti.

Mapa 2 Srovnání souhrnného indikátoru sociálního vyloučení v rámci evropských zemí, 2015

Zdroj: Eurostat, EU-SILC 2015

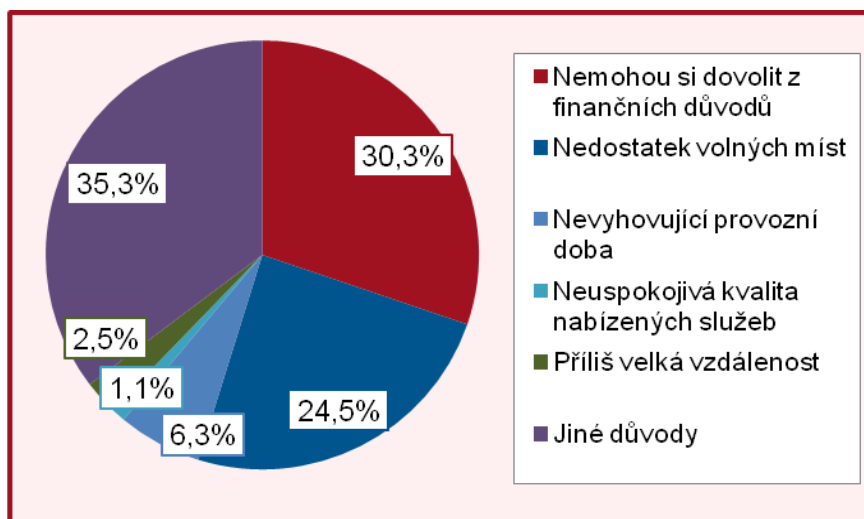
Přístup ke službám

V rámci tematického modulu byla zjišťována situace domácností ohledně přístupu k vybraným službám. Byly sledovány podmínky, za jakých domácnosti pečují o děti do 12 let, jaký mají přístup k formálnímu vzdělávání, zdravotní péči a k profesionální domácí péči.

Péče o děti do 12 let

Ve více než pětině českých domácností žije alespoň jedno nezaopatřené dítě mladší 12 let. Školní družinu, dětské centrum, denní zařízení či stacionář využívá téměř každá třetí domácnost, z nichž 5 % by bylo pro, aby je jejich děti navštěvovaly častěji.

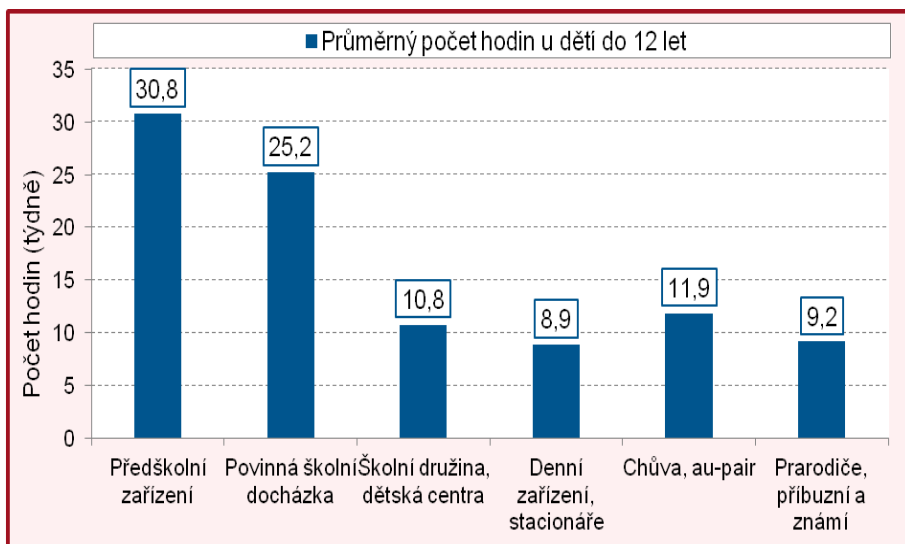
Graf 15 Důvody, proč domácnosti nevyužívají služeb péče o děti do 12 let častěji než by chtěly, ČR, 2016

Třetina domácností si to však z finančních důvodů nemůže dovolit. Každá čtvrtá domácnost pak uvádí jako důvod nedostatek volných míst, každá šestá nevyhovující provozní dobu a 2,5 % příliš velkou vzdálenost. Více než jedno procento uvedlo, že kvalita nabízených služeb není uspokojivá. Péči o děti si částečně nebo zcela hradí celkem 81,6 % domácností, přičemž každá desátá s tím má někdy i velké problémy.

Šetření se také zaměřilo na intenzitu využívání těchto služeb. V průměru za týden pobývají děti ve školce 30,8 hodin, ve škole 25,2, ve školní družině či dětském centru 10,8 a v denním zařízení nebo stacionáři 8,9 hodin. S chůvou děti tráví 11,9 hodin, s prarodiči, příbuznými a známými pak 9,2 hodin týdně.

Graf 16 Průměrný počet hodin týdně strávený dětmi mladšími 12 let v uvedeném zařízení nebo v péči jiné osoby, ČR, 2016

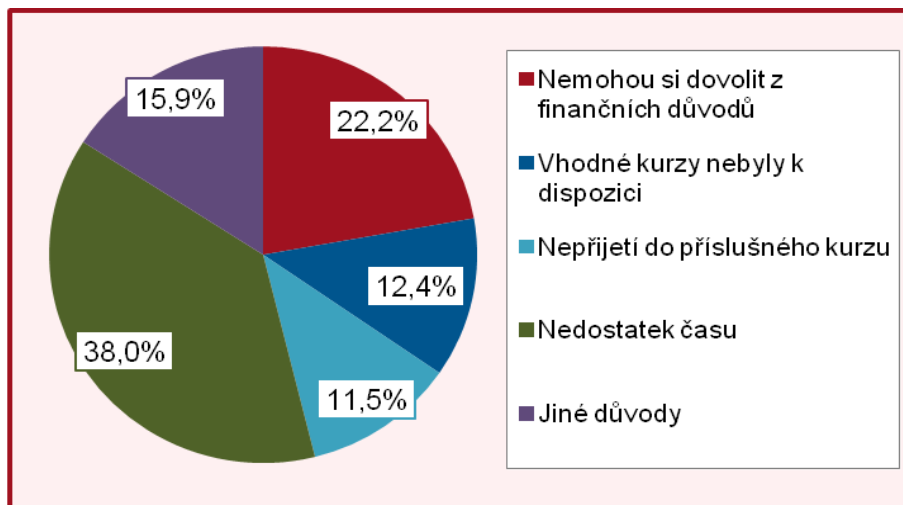

Formální vzdělávání

V roce 2016 se zhruba ve třetině domácností alespoň jedna osoba účastnila formálního vzdělávání, tj. navštěvovala libovolný stupeň mateřské, základní, střední či vysoké školy, ať státní či soukromé. Přes 90 % těchto domácností s tím mělo spojeno nějaké výdaje: registrační poplatky, stravování, ubytování, doprava, výdaje na pomůcky a učebnice či školní výlety apod. S obtížemi, někdy i s velkými, se přitom potýkalo 17,8 % domácností. Alespoň částečně platí domácnosti školné za čtvrtinu jedinců.

Celkem 2,7 % osob uvedlo, že se v předchozích dvanácti měsících chtěly formálně vzdělávat, ale z nějakého důvodu nemohly. Nejčastější překážkou byl nedostatek času, dále finanční důvody, nevhodné kurzy nebo nepřijetí do příslušného programu.

Graf 17 Důvody, proč se osoby neúčastnily formálního vzdělávání, přestože by chtěly, ČR, 2016

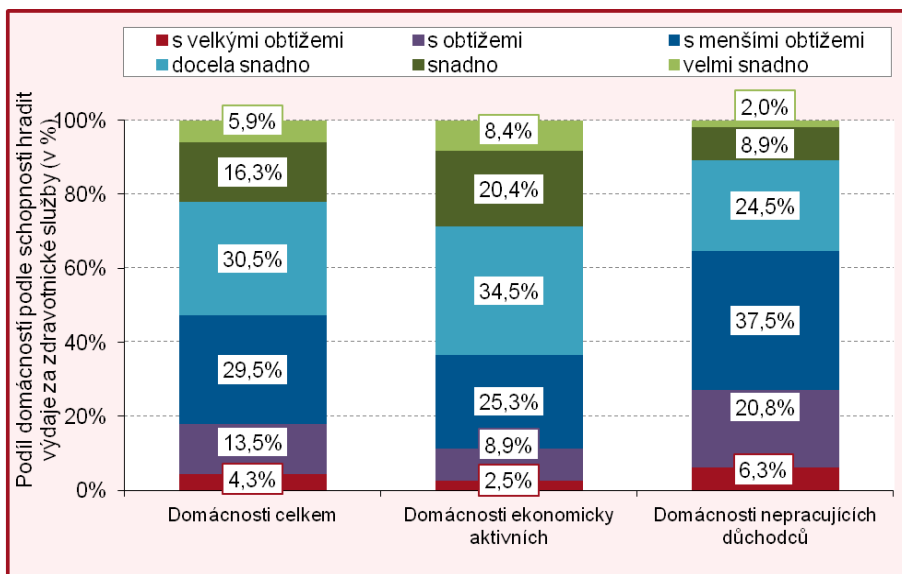

Kurzu, semináře či školení, které byly spojeny s jejich profesí nebo volnočasovou aktivitou, se v přecházejícím roce účastnilo 28,7 % osob. Ty osoby, které se neformálního vzdělávání neúčastnily, uváděly jako nejčastější důvod v téměř polovině případů vlastní nezáměr, pro každého desátého to byl nedostatek času a každý třináctý uvedl, že zaměstnavatel vybrané kurzy vůbec neposkytoval.

Zdravotní péče

V roce 2016 pouze 6 % domácností uvedlo, že v předchozích dvanácti měsících vůbec nevyužilo zdravotnických služeb.

Graf 18 Schopnost domácností hradit výdaje za zdravotnické služby podle ekonomické aktivity osoby v čele, ČR, 2016

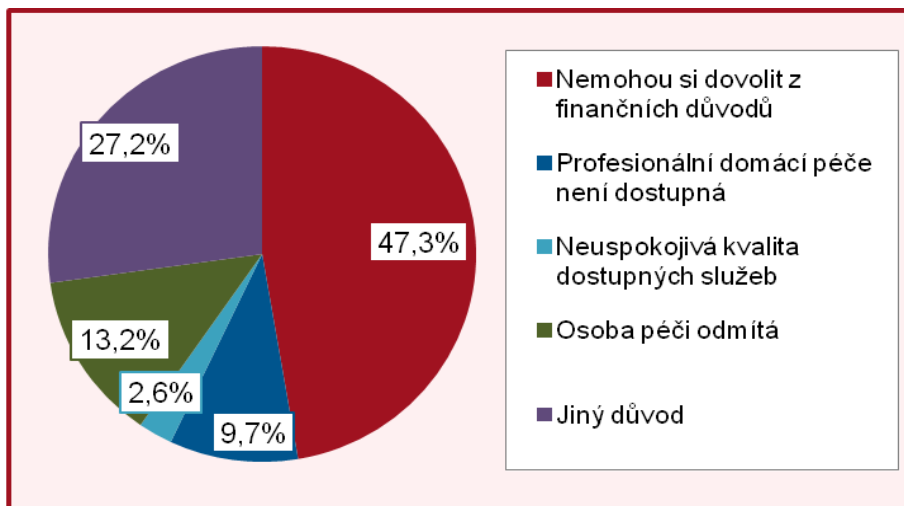

Téměř $\frac{3}{4}$ z domácností, které služby zdravotní péče využily, s tím měly spojené nějaké náklady, přičemž 17,8 % z nich se obvykle potýká s obtížemi až velkými obtížemi při jejich hrazení. Naopak snadno či velmi snadno hradí tyto služby více než pětina domácností. Výraznější problémy mají zejména domácnosti starobních důchodců. Ty hradí náklady na zdravotnické služby s obtížemi až s velkými obtížemi ve více než čtvrtině případů.

Profesionální domácí péče

Ve 4,5 % domácností žije osoba, která potřebuje služby profesionální domácí péče z důvodu dlouhodobého onemocnění, postižení nebo stáří. V průměru se o ni profesionální pracovník stará 20,6 hodin týdně. Celkem čtvrtina domácností tyto náklady platí sama. Skoro polovina se přitom potýká s obtížemi až s velkými obtížemi.

Graf 19 Důvody, proč není členům domácnosti poskytováno dostatečné množství profesionální domácí péče, ČR, 2016

Více než čtvrtina domácností pak uvádí, že by potřebovala profesionální domácí péči využívat více než doposud. Hlavními překážkami, které jim v tom brání, jsou v téměř polovině případů finanční důvody, v každé osmé domácnosti osoba takovou péči odmítá, pro desetinu domácností není profesionální domácí péče dostupná a 2,6 % domácností není spokojeno s její kvalitou.

O 4,1 % potřebných osob se v České republice také stará nějaká osoba bezplatně, přičemž ve více než třetině případů se jedná o blízkého člověka žijícího ve společné domácnosti. Osobami, o které se blízcí takto starají, jsou převážně ženy, a to v 65,8 % případů. Ženám se dostává potřebné péče až ve vyšším věku, průměrně v 76,2 letech, zatímco průměrný věk muže, o něž někdo pečuje, je 65,7 let. Ačkoliv žen využívajících takovou péči je poměrem více a jsou také ve vyšším věku, paradoxně je jejich péče časově méně náročná. O muže se blízcí průměrně starají 27,4 hodin, o ženy pouze 22,7 hodin týdně. Naopak mezi osobami, které se o někoho (ať už ve své domácnosti nebo mimo ni) starají, se jedná převážně o ženy (v 70,6 % případů) a je jim průměrně 52,8 let.

Závěrem

V této brožurce jsou představeny nejzajímavější poznatky ze zjišťování *Životní podmínky 2016*. Údaje z tohoto šetření jsou nenahraditelným zdrojem informací pro důležitá rozhodnutí v oblasti řízení sociální politiky, nastavení programů začleňování osob ohrožených příjmovou chudobou a sociálním vyloučením a další aktivity patřící zejména do resortu Ministerstva práce a sociálních věcí.

Speciální pozornost byla v rámci letošní brožurky věnována oblasti sociálního vyloučení osob, a to jak v časové řadě, tak i v regionálním a mezinárodním srovnání. Uvedeny jsou i výsledky tematického modulu šetření v roce 2016, který se týkal přístupu k vybraným službám, mezi něž se řadí péče o děti do 12 let, formální vzdělávání, zdravotní péče a služby profesionální domácí péče.

Podrobnější zpracování všech údajů je dostupné na webových stránkách ČSÚ na adrese <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-2016>, kde je umístěna souhrnná publikace z tohoto šetření z roku 2016. V archivu naleznete také odkazy na publikace z dřívějších let. Vedle toho je na stránkách Českého statistického úřadu zveřejněna informace o metodologii a zpracování dat celého každoročního výběrového šetření *Životní podmínky*.

Český statistický úřad
Na padesátém 81
100 82 Praha 10

© Český statistický úřad, 2017